

Investigating the vital drivers that are effective in tourism development (Case study: Bakharz County)

Rostam Saberifar✉: *Associate Professor, Faculty of Law and Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran*

Keywords:

Key drivers, internal capabilities, health tourism, Bakherz.

Received:

20 January 2025

Received in

revised form:

27 January 2025

Accepted:

29 January 2025

pp: 70-90

ABSTRACT

Tourism has numerous capabilities and constraints, and the ratio of the two provides completely different options. For this reason, investing and paying attention to each of them will yield completely different results. Therefore, it is necessary to determine the position of these factors for investment priorities. To this end, determining the main drivers is of great importance. This study attempted to study the main drivers of Bakharz County in Khorasan Razavi Province using a descriptive and analytical method. The required data was collected through qualitative interviews with 30 tourism experts. The sampling method was convenience sampling. The collected data was analyzed through interaction analysis using Scenario Wizard software. According to the results, out of 45 main drivers, the 10 drivers that have the greatest impact on the future of tourism in Bakharz County are: Orientation towards health tourism, soft infrastructure, advertising on virtual platforms, relevant human resources, diverse accommodation facilities, compliance with tourism considerations, facilitating residence and longevity, insurance, and promoting greenery and freshness. In order to determine possible scenarios, ScenarioWizard software was used. The analyses conducted in this regard revealed that four possible scenarios can be presented in this regard. Among these scenarios, the most favorable conditions were only achievable in two scenarios. Two other scenarios were presented as intermediate and somewhat favorable. The last scenario was also a crisis situation, meaning that if the current stagnant situation continues, even the current small interest will disappear.

DOI:

Corresponding author (Email: r_saberifar@pnu.ac.ir)

Copyright © 2022 The Authors. Published by KHarazmi University. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Tourism has numerous capabilities and constraints, and the ratio of the two provides completely different options. For this reason, investing and paying attention to each of them will yield completely different results. Therefore, it is necessary to determine the position of these factors for investment priorities. To this end, determining the main drivers is of great importance. Because this way, you can easily achieve employment and sufficient income. But such a path is not without problems and obstacles, and not only lack of knowledge but sometimes ethnic and tribal interests also stand in the way. These bottlenecks are more prevalent in areas inhabited by ethnically and religiously mixed populations than in other areas. In such areas, most of the forces are spent on reducing existing tensions, leaving no opportunity for development work. The Bakharz region, which has recently been promoted to the level of a city, is one of those regions that has all of the aforementioned challenges together. For this purpose, the current survey was conducted in this city. This study had two main objectives: How, given some of the basic tourism development capabilities available in the area, the benefits of a larger number of residents can be provided, while causing minimal damage to natural and human resources.

Methodology

The method of conducting this research was descriptive and analytical and its purpose was practical. In order to collect the desired data, the size of the statistical population of all experts and managers involved in the tourism sector of Bakherz County was considered. To select the required sample, a purposive and sequential sampling method in a two-stage Delphi format was used. Due to the limited number of people active in this field, all stakeholder groups were invited, and among them, the responses of 30 experts and specialists who had more experience and interest in cooperation were included in the final analysis. From this group, the responses of 30 experts and specialists who had more experience and interest in cooperation were included in the final analysis. The working method in this section was as follows: in the first stage, the indicators were provided to the expert group to confirm their validity based on the existing conditions. As a result of various back and forths, a number of indicators were eliminated and another group was added to this set. Finally, 45 influential drivers in 7 dimensions of socio-cultural (and economic), environmental, management and planning, welfare and services, infrastructure and marketing and advertising were selected and entered into the final analysis. For this purpose, the influence and impact of these elements were determined by means of an interaction matrix. Finally, to determine the most likely scenarios for the future of tourism in the Bakharz, the Scenario Wizard with cyber capabilities was used. After determining the most key factors, the degree of influence of the factors was determined using the MiqMaq software. After determining these factors, the most acceptable, probable, and of course, desirable, expected scenarios for the development of tourism in the Gulf were proposed.

Results and discussion

The results showed that out of 45 main drivers, 10 drivers have a higher importance and position. These factors were: orientation towards health tourism, soft infrastructure, advertising on virtual platforms, relevant human resources, diverse accommodation facilities, consideration of tourism considerations, facilitating accommodation and staying, insurance and driving greenery and freshness. The assessment of possible scenarios revealed that four main scenarios could be presented in this regard. Among these scenarios, the most favorable conditions were achievable in only two scenarios. Two other scenarios were presented as intermediate and somewhat favorable. The last scenario was also a crisis situation, meaning that if the current stagnant situation continues, even the current small interest will disappear.

Conclusion

The findings of this study showed that since significant changes are not conceivable in the current situation, the continuation of static conditions is considered the most likely situation for this county. Because not only are the conditions for the desired situation not provided, but some of the ongoing measures have created obstacles to such conditions. In fact, the continuation of the current situation and the stagnation of tourism conditions in this city will first lead to a decrease in existing infrastructure, and then the lack of sufficient motivation for new investment in this area will lead to a further decrease in tourists. In this situation, a closed loop of obstacles and problems will be created. However, if the desired scenario is considered by policymakers, the best conditions for the development and prosperity of tourism in this city will be provided. According to the findings, the other two scenarios are intermediate and at best maintain the current conditions and cannot cause significant change. Although, in comparison to the two mentioned scenarios, scenario four presents a more favorable situation and can guide some aspects of the region's tourism towards the desired horizon. But scenario three offers no hope of progress. Of course, the worst case scenario is scenario number one, which represents a critical situation. In fact, all efforts of the regional tourism industry players should be directed towards preventing such a scenario from happening. Because tourism in Bakharz County is currently not in a balanced state and cannot provide much benefit. There are several possible reasons for this situation, perhaps the most important of which is the lack of comprehensive planning in this area. This situation is primarily related to the lack of managers, experts and specialized and professional employees at the local level. But the main factor is the lack of a real and effective representative at the national and regional policy-making levels. The place and importance of this factor will be clear when we know that geographical and spatial units are flexible sets. They expand or shrink based on the functioning of the political system and power games. Therefore, if a geographical area does not have representation at high levels of policymaking, it will undoubtedly not be able to achieve growth and development to its true extent.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none. How can we provide benefits to a greater number of residents, while minimizing damage to natural and human resources, given some of the basic tourism development capabilities available in the area? Second, how can we cause the least damage to natural and human resources? To achieve the aforementioned goals, in this research, first the drivers of tourism development were determined, and then, based on these drivers, possible scenarios for this city were determined and proposed.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری

شاپای الکترونیکی:

درگاه مجله: <https://gtp.khu.ac.ir>

مقاله پژوهشی

بررسی پیشران‌های حیاتی مؤثر در توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان باخرز)

رستم صابری فر*؛ دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

ارجاع: صابری فر، رستم. (۱۴۰۴)، بررسی پیشران‌های حیاتی مؤثر در توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان باخرز)، جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، (۱۱)، ۷۰-۹۰.

DOI:

چکیده:

گردشگری قابلیت و تنگناهای متعددی دارد و نسبت این دو، گزینه‌های کاملاً متفاوتی را در اختیار قرار می‌دهد. به همین دلیل، سرمایه‌گذاری و توجه به هر یک از آنها، نتایج کاملاً متفاوتی خواهد داشت. بنابراین، ضرورت دارد تا جایگاه این عوامل برای اولویت‌های سرمایه‌گذاری مشخص گردد. به این منظور، تعیین پیشران‌های اصلی بسیار مهم و اساسی می‌باشد. به همین منظور، این بررسی به روش توصیفی و تحلیلی تلاش کرد پیشران‌های اصلی توسعه گردشگری شهرستان باخرز در استان خراسان رضوی را مورد مطالعه قرار دهد. داده‌های مورد نیاز به شیوه مصاحبه کیفی با ۳۰ نفر از متخصصان گردشگری گردآوری شد. شیوه گزینش نمونه به صورت نمونه در دسترس بود. داده‌های گردآمده از طریق تحلیل اثرات متقابل و با استفاده از نرم افزار سناریو ویزارد، تجزیه و تحلیل گردید. با توجه به نتایج، از بین ۴۵ پیشران اصلی، ۱۰ پیشران جهت‌گیری به سوی گردشگری سلامت، زیرساخت‌های نرم، تبلیغات در پلتفرم‌های مجازی، منابع انسانی مرتبط، اماکن اقامتی متنوع، رعایت ملاحظات حوزه گردشگری، تسهیل اقامت و ماندگاری، بیمه و پیشران سربیزی و طراوات، بیش‌ترین تأثیر را در آینده گردشگری شهرستان باخرز دارند. ارزیابی سناریوهای ممکن مشخص ساخت که ۴ سناریوی اصلی در این ارتباط قابل ارائه می‌باشد. در بین این سناریوها، مطلوب‌ترین شرایط تنها در دو سناریو قابل دستیابی بوده و دو سناریوی دیگر، تحت عنوان بینابین و تا حدودی مطلوب ارائه گردید. آخرین سناریو نیز وضعیت بحرانی بود به این معنا که در صورت ادامه وضعیت راکد کنونی، همین بهره‌اندک فعلی نیز از بین خواهد رفت.

واژه‌های کلیدی:

پیشران‌های کلیدی، قابلیت‌های داخلی، گردشگری سلامت، باخرز

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۱۱/۰۱

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۱/۰۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۱/۱۰

صفحات: ۷۰-۹۰

ناشر:

دانشگاه خوارزمی

مقدمه

هم‌اکنون یکی از اصلی‌ترین بخش‌های تولید ناخالص داخلی کشورها، گردشگری و خدمات وابسته به آن است. روندی که انتظار می‌رود تا آینده قابل پیش‌بینی، همچنان ادامه داشته‌باشد. این شرایط برای مناطقی که با تنگناهای اقلیمی، طبیعی و... مواجه‌اند، یگانه روزنه امید محسوب می‌شود. چرا که این صنعت اتکا به منابع طبیعی، آب، خاک و... را به حداقل ممکن کاهش داده و با تغییرات اقلیمی در حال وقوع، سازگارتر است. این در حالی است که گردشگری علاوه بر مزیت‌های مورد اشاره و کمترین حجم آلودگی (صابری‌فر، ۱۴۰۳: ۱۲۶)، در مقایسه با کشاورزی، دامداری و... که اکنون حداقل در بخش‌های فقیر جهان بالاترین حجم تولید را به خود اختصاص می‌دهد، درآمد و اشتغال بیشتری تولید کرده و قادر است منافع مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی گسترده‌ای ایجاد نماید (نقیبی و شری‌زاده، ۱۴۰۲: ۱۹۶). اگرچه صنعت گردشگری همانند همه فعالیت‌های اقتصادی دیگر، در کنار منافع، تنگناهایی هم به همراه دارد، اما در مناطق پیرامونی و آنجایی که با تنگناهای اقلیمی و طبیعی روبرو هستند، در صورتی که سایر شرایط فراهم آید، اولین گزینه رونق اقتصادی تلقی می‌شود. البته که چنین مناطقی اغلب فاقد نماینده واقعی در نهادهای سیاست‌گذاری بوده و به همین دلیل، کمتر مورد توجه سطوح بالای حاکمیتی قرار داشته و کمترین اعتبارات عمرانی را به خود اختصاص می‌دهند. همین وضعیت، دسترسی به زیرساخت‌های مورد نیاز گردشگری را غیرممکن ساخته و بهترین فرصت‌ها را به تهدید مبدل می‌سازد. در چنین شرایطی، بایستی یک یا چند گزینه خاص را برای توسعه هر فعالیت اقتصادی و از آن جمله گردشگری مشخص نمود تا بتوان با تمرکز حداقل اعتبارات اختصاص یافته بر این مجموعه محدود، آثار اقتصادی فراوان آن را به متولیان حاکمیتی نشان داد تا آنها متقاعد شوند، به این قابلیت‌ها توجه نموده و اعتباراتی همسنگ با این قابلیت‌ها تخصیص دهند. اما چنین مسیری بدون مشکل و مانع نبوده و نه تنها قلت دانش که گاهی منافع قومی و قبیله‌ای هم سد راه می‌شود. این تنگناها در مناطقی که جمعیت‌های ترکیبی به لحاظ قومی و مذهبی ساکن هستند، بیش از سایر مناطق است. در چنین مناطقی، بیشترین نیروها صرف کاهش تنش‌های موجود شده و فرصتی برای کارهای عمرانی باقی نمی‌گذارد. منطقه باخرز که اخیراً به سطح شهرستان ارتقا پیدا نموده‌است، از آن مناطقی است که تمام چالش‌های مورد اشاره را یکجا دارد. به همین منظور، بررسی کنونی در این شهرستان به انجام رسید تا مشخص نماید که چگونه با توجه به برخی از قابلیت‌های اساسی توسعه گردشگری موجود در محل، می‌توان منافع تعداد بیشتری از ساکنین را تامین نمود، در حالی که کمترین آسیب به منابع طبیعی و انسانی وارد گردد. برای دسترسی به هدف مورد اشاره، در این تحقیق، ابتدا پیشران‌های توسعه گردشگری تعیین شد و آنگاه بر اساس این پیشران‌ها، سناریوهای محتمل برای این شهرستان تعیین و پیشنهاد گردید.

ادبیات نظری

در ارتباط با گردشگری به طور خاص و آینده پژوهی در این حوزه، تحقیقات فراوانی به انجام رسیده است. شاید قدیمی‌ترین تحقیق کار شوینگر^۱ (۱۹۸۹) باشد. تمرکز اصلی وی بر این نکته بود که نشان دهد متولیان چه تصمیم‌هایی باید بگیرند تا در سال‌های آتی، بهترین نتایج را به دست آورند. بعدها، اسکات^۲ و همکاران (۲۰۱۲)، با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی نشان دادند که میزان تفاوت در آسیب‌پذیری مقاصد گردشگری می‌تواند میزان رقابت‌پذیری و پایداری این مناطق را به شدت تحت تاثیر قرار دهد. در همین سال، ایان باومن^۳ (۲۰۱۲)، پیامدهای تحولات جهانی را مورد تحلیل قرار داده و جایگاه مقولاتی چون فناوری، مصرف، تغییرات آب و هوایی، حمل و نقل، امور اقتصادی و رقابت را در تحولات گردشگری مشخص ساخت. در همین ارتباط می‌توان به کارهای پیرس^۴ و زارع^۵ (۲۰۱۷)؛ اوکتادیان^۶ و پیرس^۷ (۲۰۲۰)؛ یونگ^۸ (۲۰۲۱)؛ یائو^۹ و همکاران (۲۰۲۲) و وو^{۱۰} و همکاران (۲۰۲۳)، اشاره نمود.

در ایران، قدمی (۱۳۸۶)، در شمار اولین افرادی است که نقش محوری گردشگری را به عنوان عامل پیشران در توسعه شهری مدلسازی کرد. قریب به هفت سال بعد، کلانتری و همکاران (۱۳۹۳)، دریافتند که با کم شدن مساحت پهنه‌های رتبه‌بندی زیرساخت‌های ارتباطی از میزان جاذبه‌های گردشگری کاسته می‌شود. عطریان و همکاران (۱۳۹۴)، نیز نشان دادند که در مجموع چهارده عامل کلیدی در توسعه گردشگری شهری، نقش اصلی را بر عهده دارند. دو سال بعد، فرجی و همکاران (۱۳۹۶)، خاطر نشان کردند که در بین عوامل مؤثر در رونق و یا رکود گردشگری ایران، بالاترین اثر منفی متعلق به حوزه زیست‌محیطی می‌باشد. علی‌اکبری و همکاران (۱۳۹۷)، دریافتند که به دلیل پراکندگی متغیرها، سیستم گردشگری محدوده مورد مطالعه (کرمان) ناپایدار بوده و تاثیرگذارترین عامل در آینده توسعه گردشگری این شهر، رقابت‌پذیری می‌باشد و حذف موانع سفر، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، کنترل آثار زیانبخش خانه‌های دوم، مشارکت و همبستگی، مهمترین عوامل تاثیرگذار در آینده گردشگری این شهر می‌باشند.

جوان و همکاران (۱۴۰۰)، در بررسی با عنوان، «واکاوی پیشران‌های مؤثر بر توسعه گردشگری کلانشهر رشت مبتنی بر رویکرد آینده پژوهی»، در نتیجه‌گیری نهایی اعلام کردند که باتوجه به وضعیت پراکندگی متغیرها، توسعه گردشگری کلانشهر رشت ناپایدار است و بر همین اساس، چهار سناریو برای وضعیت آینده توسعه صنعت گردشگری کلانشهر رشت ارائه کردند. در ادامه همین تحقیقات، حقی و حیدرزاده (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای با نام «عوامل پیشران در تحقق گردشگری پایدار شهری با رویکرد اکوتوریسم (نمونه موردی: شهر خوانسار)»، دریافتند که متغیرهایی چون «طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری» و «وجود جاذبه‌های

1. Schwaninger
2. Scott
3. Ian Yeoman
4. Pearce
5. Oktadiana
6. Yung
7. Yao
8. Vu

گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آن‌ها»، بیشترین تاثیر را در تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار دارند و به همین جهت، راهبردهایی که اولویت بیشتری دارند باید بر مبنای آن‌ها تدوین شوند. شمعی و همکاران (۱۴۰۲)، در مطالعه خود تحت عنوان «شناسایی عوامل پیشران در بازآفرینی و توسعه گردشگری محله تجریش» نتیجه‌گیری نمودند که متغیرهایی همچون مدیریت محله، ایجاد مرکز خرید، ایجاد قطب فرهنگی و تفریحی در شمال تهران، شکوفاسازی اکوتوریسم مناطق اطراف محدوده محله تجریش همچون دربند و درکه، توسعه موزه سینمای ایران و ... در توسعه گردشگری این محله ذی‌نقش می‌باشند.

به لحاظ نظری، تلقی کلی از گردشگری آن است که این فعالیت پاک و فاقد پیامدهای منفی است. به همین دلیل، توجه و تاکید بر ابعاد زیست‌های اجتماعی، فرهنگی و ... آن، اولویت چندانی پیدا نمی‌کند. اما گردشگری در صورت بی‌توجهی به این ابعاد، می‌تواند آثار و پیامدهای غیرقابل جبرانی را به همراه آورد. در حقیقت، گردشگری همچون هر فعالیت انسانی دیگر، ابتدا آثار و پیامدهای مثبت خود را عرضه کرده و آثار منفی و پیامدهای زیان‌بخش آن به مرور ظاهر می‌شود. به همین دلیل، توجه به این پیامدها دیرنگام بوده و یا اصلاً مطرح نمی‌شود. بسیاری از جنگل‌های محلی آسیب دیده در سراسر جهان و یا پخش زباله و بهره‌برداری غیراصولی از اراضی ناشی از توسعه شدید گردشگری، سالها بعد و زمانی مدنظر قرار می‌گیرد که بهبود و اصلاح آنها بسیار مشکل و بعضاً غیرممکن می‌شود. از همین روست که برخی، سیستم گردشگری را یک سیستم باز معرفی می‌کنند که می‌تواند بر سایر سیستم‌ها اثرگذار بوده و از آنها تاثیر پذیر باشد (بنی، ۲۰۰۱). وقتی گردشگری به عنوان یک سیستم و آن هم از نوع باز در نظر گرفته می‌شود، تعیین پیشران‌های اصلی در این حوزه و ترسیم چشم‌اندازهای آتی، اهمیت و اولویت پیدا می‌کند. در این معنا، آینده‌پژوهی و سناریونویسی برای گردشگری به این منظور مطرح می‌شود تا آثار مثبت و منفی را توأمان مدنظر قرار داده و تحولات این مجموعه را با توجه به روندهای گذشته برای آینده نسبتاً معقولی پیش‌بینی کند. در حقیقت، آینده‌پژوهی به بررسی علمی تحولات آینده از نظر امکان، مطلوبیت و احتمال وقوع واریانت‌های مختلف می‌پردازد. پرواضح است که به این منظور، دو نگرش متفاوت از آینده مطرح می‌شود که می‌توان آنها را در دو رویکرد جداگانه، یعنی جامعه دانش‌محور و جامعه پایدار گروه‌بندی نمود (نعمت‌پور و فرجی، ۲۰۱۹). دانش‌محوری، به بهره‌مندی از علوم و فنون در سطحی اشاره دارد که بهترین نتایج با کمترین هزینه و زحمت ممکن شود. اما پایداری به حفظ حقوق نسل‌های آینده و توزیع عادلانه‌تر سود حاصل از منابع طبیعی و فناوری علمی تاکید می‌کند (کریبچ و همکاران، ۲۰۱۲).

از نظر برنامه‌ریزی آینده‌نگر، هیچ سناریو و برنامه‌ای را نمی‌توان صد در صد تضمین شده تلقی کرد. اما هر یک از آنها، می‌توانند بخشی از آرزوها و آمال کنونی را با ورود صدمه کمتر بر منابع غیرقابل تجدید، محقق سازند. چرا که سناریونویسی برای آینده و تعیین پیشران‌های اصلی فعالیت‌های کنونی، می‌تواند چالش‌های وضع

1. Beni
2. Nematpour & Faraji
3. Kreibich et al.

موجود را نمایان ساخته و تفکر برای راه‌حل‌های جایگزین را تشویق و ترغیب نماید (عنایت‌اله، ۲۰۱۳). از این نقطه‌نظر، برنامه‌ریزی آینده‌نگر در پی جمع‌آوری، ادغام و پیوند اطلاعات مختلف وضعیت کنونی برای دسترسی به آینده‌ای مطلوب‌تر از شرایط فعلی است. تحقق و دسترسی به این هدف، به معنای شناسایی کنشگران و ذینفعان متعددی است که ممکن است هر یک از آنها اهداف مختلف و گاه متضادی را دنبال نمایند (اپوداکا، ۲۰۰۱ و جورگیو و همکاران، ۲۰۱۲). با این وجود، آینده، هرگز به طور دقیق و کامل قابل شناسایی نبوده یا پیش‌بینی پذیر نخواهد بود. در عوض، مطالعات آینده‌نگر در پی آن هستند که اگر آسیب و چالشی در وضعیت کنونی وجود دارد، به آینده منتقل نشود. علاوه بر آن، با نشان دادن آسیب‌های کنونی، سیاست‌گذاران و مجریان را متقاعد سازد که با حکم و اصلاح روش‌های کنونی، میزان آسیب و پیامدهای منفی را کاهش دهند (گلن، ۲۰۰۳).

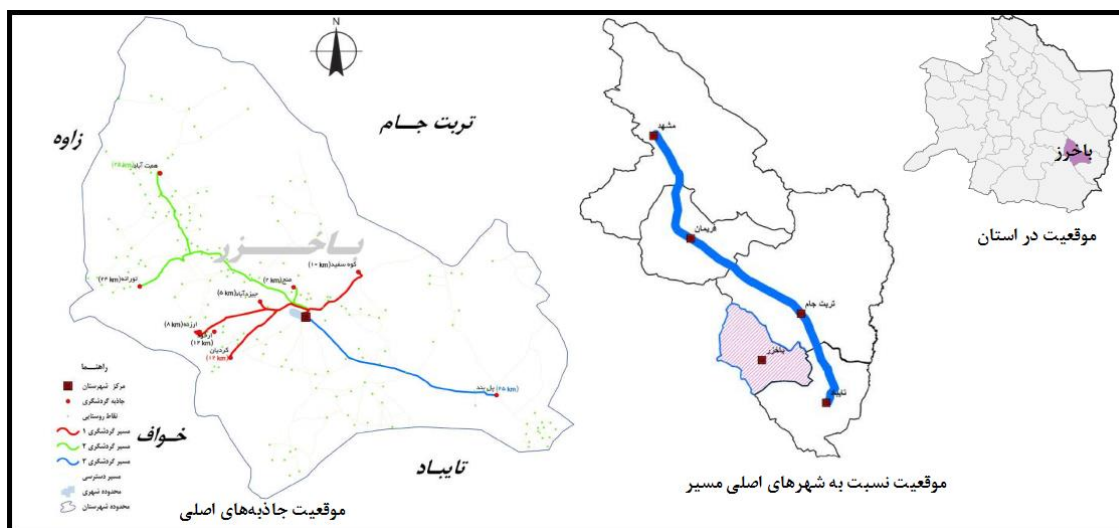
به هر حال، گردشگری یکی از مهم‌ترین نیروهای تغییر و تحول در سطح جهان است (حکمت‌نیا، ۱۳۹۹: ۷۲) و برای دسترسی به توازن میان مولفه‌های مختلف، یک نظام مدیریتی قوی، ضرورت دارد (رسال‌ور و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸). نقش و کارکرد نظام مدیریتی قوی آن است تا پیشران‌های اصلی را تعیین نموده و همه تمرکزها را بر آنها قرار دهد. البته که این تاکید و تمرکز بدون تلاش‌های نظام‌مند و سیستماتیک برای ترسیم آینده بلندمدت و ضرورت‌های سرمایه‌گذاری غیرممکن خواهد بود (عنابستانی و همکاران، ۱۴۰۲: ۴۳). در واقع، آینده‌پژوهی، روشی کیفی و وابسته به قرینه‌های توصیفی جریان تحولات از حال تا آینده می‌باشد (رتکلیف و کروچیک، ۲۰۰۱: ۶۴۸) و کارایی واقعی آن در مدنظر قرار دادن عدم قطعیت و پیچیدگی‌هاست (شکری غفاری و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۸). این رویکرد، زمانی بالاترین اثر را دارد که همراه و همراستا با سناریونویسی مورد استفاده قرار گیرد (فتحی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۶).

روش تحقیق

باخرز، شهرستانی در شرق کشور است که در محدوده سیاسی استان خراسان رضوی قرار داشته و از شمال به تربت جام، از جنوب به شهرستان خواف و از سمت شرق و غرب به ترتیب به شهرستان‌های تایباد و زاوه محدود می‌باشد. این شهرستان در شمار جدیدترین شهرستان‌های استان محسوب شده و طبق آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵، پنجاه و پنج هزار نفر جمعیت داشته است. شهرستان باخرز قبل از ارتقا به این سطح سیاسی، بخشی از شهرستان تایباد محسوب می‌شد. باخرز علی‌رغم وسعت و جمعیت اندک، جاذبه‌های زیارتی، طبیعی و تاریخی فراوانی دارد که مورد توجه گردشگران ایرانی و حتی خارجی است. یکی از جاذبه‌های طبیعی منطقه که از معروفیت زیادی برخوردار می‌باشد، دره ارزنه‌است که با برنامه‌ریزی‌های اخیر و شکل‌گیری مجموعه‌های بومگردی، هر ساله جمعیت کثیری از گردشگران را به سوی خود جلب می‌کند. آرامگاه شیخ عبدالله، سیدمحمدتاجدار (پیر شیجه)، سلطان ابراهیم، بقعه شکرریزی، پیر غائب، سید یحیی برمکی و... (صابری‌فر،

1. Inayatullah
2. Apodaca
3. Georghiou et al.
4. Glenn
5. Ratcliffe & Krawczyk

(۱۳۸۴)، تنها تعداد اندکی از مقاصد گردشگری زیارتی باخرز محسوب می‌شوند که علاوه بر ایرانیان، مورد توجه بسیاری از بازدیدکنندگان خارجی به خصوص گردشگرانی از افغانستان، پاکستان، ترکمنستان، تاجیکستان و... می‌باشند. این جاذبه‌ها در کنار نزدیکی به مرزهای شرقی و به خصوص کشور افغانستان، شرایط ایده‌آلی را برای این منطقه فراهم آورده‌است تا از ظرفیت‌های گردشگری خود، بالاترین بهره‌برداری را به عمل آورد. باخرز در بین شهرستان‌های واقع در مرزهای شرقی، بهترین شرایط آب و هوایی را داشته و می‌تواند بالاترین قابلیت‌ها را برای استقرار زیرساخت‌های گردشگری سلامت فراهم آورد. خوشبختانه در سال‌های اخیر شبکه بهداشت و درمان با ارائه تسهیلات ویژه به فارغ‌التحصیلان حوزه پزشکی، در جذب نیروهای متخصص به این منطقه قدم‌های اساسی برداشته‌است که می‌تواند به عنوان یکی از نقاط شروع برای توسعه صنعت گردشگری به خصوص گردشگری سلامت در این حوزه تلقی گردد.

شکل (۱). موقعیت باخرز در خراسان و مسیر دسترسی به آن

منبع: یافته‌های تحقیق

روش انجام این تحقیق از نوع توصیفی و تحلیلی و هدف آن کاربردی بود. به منظور گردآوری داده‌های مورد نظر، حجم جامعه آماری تمامی کارشناسان و مدیرانی مدنظر قرار گرفت که در حوزه گردشگری شهرستان باخرز ذی‌مدخل بودند. برای انتخاب نمونه مورد نیاز، از روش نمونه‌گیری هدفمند و متوالی و در قالب دلفی دو مرحله‌ای بهره‌برداری شد. به دلیل محدودیت تعداد افراد فعال در این زمینه، از تمام گروه‌های ذی‌مدخل دعوت به عمل آمده و از آن میان پاسخ ۳۰ نفر از خبرگان و متخصصانی که سابقه و علاقه بیشتری به همکاری داشتند، وارد تحلیل نهایی شد. شیوه کار در این بخش به این نحو بود که در مرحله اول شاخص‌ها در اختیار گروه خبرگان قرار گرفت تا روایی آن‌ها براساس شرایط موجود، تأیید گردد. در نتیجه رفت و برگشت‌های گوناگون، تعدادی از شاخص‌ها حذف و گروه دیگری به این مجموعه اضافه گردید. در نهایت ۴۵ پیشران تأثیرگذار در ۷ بعد اجتماعی-فرهنگی (و اقتصادی)، محیطی، مدیریت و برنامه‌ریزی، رفاهی و خدماتی، زیربنایی و بازاریابی و

تبلیغات انتخاب و در تحلیل نهایی وارد شد. به این منظور، تأثیر و تأثر این عناصر به وسیله ماتریس اثرات متقابل، مشخص گردید. در نهایت، برای تعیین محتمل‌ترین سناریوهای پیش‌روی آینده گردشگری باخرز، از روش سناریوی ویزارد با قابلیت سایب بهره‌برداری به عمل آمد. بعد از تعیین کلیدی‌ترین عوامل، میزان تأثیرگذاری عوامل به کمک نرم‌افزار میک‌مک مشخص گردید. بعد از تعیین این عوامل، قابل‌پذیرش‌ترین، محتمل‌ترین و البته مطلوب‌ترین، سناریوهای قابل انتظار توسعه گردشگری باخرز پیشنهاد شد.

یافته‌ها

مصاحبه‌ها و نشست‌های صورت گرفته با شرکت‌کنندگان در قالب دلفی به تعیین ۴۵ عامل و پیشران کلیدی انجامید. به این طریق، ابعاد ماتریس ۴۵×۴۵ به دست آمد. بعد از ارزیابی ماتریس مورد نظر، مشخص شد که درجهٔ پرشدگی آن در حد ۹۸ درصد می‌باشد. این شرایط ضمن آن که بیانگر اثرگذاری بالای عوامل می‌باشد، پراکنش زیاد آنها را هم نشان می‌دهد. تکرار ماتریس در ۲ مرحله به انجام رسید. در نهایت، روابط قابل ارزیابی ۲۰۶۸ مورد به دست آمد. در میان این موارد، ۶۵ رابطه (۳/۱۷ درصد) فاقد تأثیرگذاری بودند. بیش‌ترین رابطه مربوط به عدد ۲ با ۸۱۹ رابطه و ۳۹/۹ درصد تعیین گردید (جدول ۱).

جدول (۱). تحلیل اولیه داده‌های ماتریس اثرات متقاطع

شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد چرخش (تکرار)	تعداد صفر (بدون تأثیر)	تعداد یک (تأثیر ضعیف)	تعداد دو (تأثیر متوسط)	تعداد سه (تأثیر قوی)	مجموع روابط (غیر صفر)	درجهٔ پرشدگی
ارزش	۴۵×۴۵	۲	۶۲	۸۸	۷۶۸	۳۰۷	۱۹۶۲	۹۲/۸۱

منبع: یافته‌های پژوهش

محاسبات انجام شده، روایی بالای پرسشنامه و جواب‌های ارائه گردیده را تایید نمود. دلیل این ادعا آن است که ماتریس اثرات با دو بار چرخش از مطلوبیت ۱۰۰ درصدی برخوردار شد.

جدول (۲). وضعیت دوران ماتریس و میزان مطلوبیت متغیرها در اثرات متقاطع

تکرار و چرخش داده‌ای	اثرگذاری	اثرپذیری
۱	۹۸٪	۹۸٪
۲	۱۰۰٪	۱۰۰٪

منبع: یافته‌های پژوهش

بعد از تایید صحت و دقت ابزار و داده‌های گردآمده، ابتدا نسبت به تعیین نتایج تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرها بر یکدیگر اقدام شد. مطابق این ارزیابی، متغیرهای تبلیغات در پلتفرم‌های مجازی، کافه‌ها، فضاهای خلاقانه و ... که از آن‌ها با عنوان زیرساخت‌های نرم یاد می‌شود و جهت‌گیری آن‌ها به سوی گردشگری سلامت می‌باشد، دارای بیش‌ترین میزان تأثیرگذاری (۸۲) و شرایط اقلیمی کم‌ترین میزان تأثیرپذیری را نشان داد. پیشران اقلیم با به دست آوردن مقدار ۳۲، اثرگذارترین متغیر تعیین گردید. بعد از این شاخص، در دسترس بودن اماکن اقامتی متنوع، دارای بیش‌ترین اثرگذاری در سیستم شناخته شدند. معمولاً برای تعیین تأثیرات مثبت و شدت

اثرگذاری و اثرپذیری، جهت و نحوه پخشایش متغیرها مدنظر قرار می‌گیرد. این وضعیت در ارتباط با پیشران‌های باخرز نشانگر آن است که هر مقدار در وضعیت مناسبی قرار دارند. مطابق نوع پراکنش و نحوه استقرار متغیرها، مشخص گردید که متغیرهای تبلیغات در پلتفرم‌های مجازی و فون گیاهی بیش‌ترین و کم‌ترین تأثیرگذاری غیر مستقیم را به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۳).

جدول (۳). تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌ها

نماد	متغیر	اثرات مستقیم			اثرات غیرمستقیم		
		تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	خالص اثرگذاری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	خالص اثرگذاری
۱	اقلیم	۷۶	۴۳	+۳۳	۴۳۸۱۷۷	۲۵۰۶۹۷	۱۸۷۴۷۹
۲	وجود تورگردان‌ها	۷۰	۶۷	+۳	۴۰۴۸۳۳	۳۸۸۹۱۶	۱۵۹۱۷
۳	وجود فارغ التحصیلان حوزه گردشگری	۶۸	۷۲	-۴	۳۹۱۴۴۵	۴۱۵۴۵۴	-۲۴۰۰۸
۴	رخنمون‌های ویژه	۷۲	۷۲	۰	۴۱۵۱۲۸	۴۱۱۲۹۳	۳۸۳۵
۵	رقابت پذیری	۷۸	۸۱	-۳	۴۴۴۶۵۵	۴۶۲۲۸۰	-۱۷۶۲۵
۶	تسهیلات بانکی	۷۵	۷۹	-۴	۴۳۳۱۵۷	۴۵۰۶۷۴	-۱۷۵۱۷
۷	اعتبارات ملی و استانی	۷۲	۶۹	+۳	۴۱۴۷۸۶	۴۰۰۱۰۲	۱۴۶۸۴
۸	حضور سرمایه‌گذاران	۷۸	۷۷	+۱	۴۴۴۲۰۳	۴۳۷۲۱۳	۶۹۹۰
۹	بازاریابی	۷۷	۶۷	+۱۰	۴۳۹۳۲۶	۳۸۸۱۷۲۲	۵۰۶۰۵
۱۰	فارغ التحصیلان مرتبط	۷۸	۷۷	+۱	۴۴۶۹۵۵	۴۴۴۳۵۰	۲۶۰۵
۱۱	هماهنگی سازمانی	۷۵	۷۶	-۱	۴۳۰۶۵	۴۳۵۵۶۸	-۵۵۰۳
۱۲	پیشینه تاریخی	۷۵	۷۴	+۱	۴۲۹۲۴۹	۴۲۳۴۳۳	۵۸۱۶
۱۳	جاذبه‌های متنوع	۷۸	۷۵	+۳	۴۴۶۴۶۱	۴۲۷۵۵۹	۱۸۹۰۲
۱۴	تامین اعتماد و اطمینان گردشگران	۷۳	۷۱	+۲	۴۱۹۱۲۳	۴۰۴۷۷۲	۱۴۳۵۲
۱۵	صنایع دستی و بومی	۷۴	۷۹	-۵	۴۲۵۵۴۲	۴۵۴۱۸۴	-۲۸۶۴۲
۱۶	وجود عناصر حماسی و تاریخی	۷۵	۷۷	-۲	۴۲۹۶۹۰	۴۴۴۸۵۷	-۱۵۱۶۸
۱۷	سنت شعرخوانی و موسیقی	۷۰	۸۲	-۱۲	۴۰۳۵۹۹	۴۷۵۸۰۴	-۷۲۲۰۵
۱۸	فون گیاهی	۶۲	۵۹	+۳	۳۵۹۳۳۱	۳۳۷۳۱۲	۲۲۰۱۹
۱۹	سرسبزی و طراوات	۷۸	۷۹	-۱	۴۴۶۷۸۷	۴۵۳۵۶۲	-۶۷۷۶
۲۰	امنیت	۷۷	۷۴	+۳	۴۴۱۳۶۵	۴۲۵۲۴۶	۱۶۱۱۸
۲۱	قیمت‌های پایین	۷۸	۸۳	-۵	۴۴۹۴۹۹	۴۷۸۱۰۸	-۲۸۶۰۹
۲۲	اشتغالزایی	۷۶	۷۰	+۶	۴۳۵۳۱۶	۳۹۹۸۱۶	۳۵۵۰۱
۲۳	قابلیت‌های سیاست‌گذاری و مدیریتی	۷۸	۷۶	+۲	۴۴۵۱۰۹	۴۳۲۹۱۵	۱۲۱۹۴
۲۴	منابع انسانی مرتبط	۸۱	۸۱	۰	۴۶۶۰۴۲	۴۶۶۱۶۶	-۱۲۴
۲۵	برنامه‌ریزی‌های بلندمدت	۶۸	۸۸	-۲۰	۳۹۰۳۰۷	۵۰۲۶۲۲	-۱۱۲۳۱۵
۲۶	بیمه	۷۹	۷۵	+۴	۴۵۴۵۴۶	۴۳۲۷۴۶	۲۱۷۹۹
۲۷	نزدیکی به مرز	۶۷	۶۸	-۱	۳۸۷۳۳۵	۳۹۵۴۰۰	-۸۰۶۴
۲۸	رعایت ملاحظات حوزه گردشگری	۸۰	۷۸	+۲	۴۴۷۰۶۵	۴۴۷۶۶۷	-۶۰۳
۲۹	برگزاری نمایشگاه‌ها و همایش‌های دوره‌ای	۷۶	۷۷	-۱	۴۳۷۴۰۳	۴۴۳۸۶۵	-۶۴۶۳
۳۰	مهمان‌نوازی و آشنایی مردم با گردشگری	۷۳	۸۵	-۱۲	۴۱۸۹۸۴	۴۸۴۶۱۷	-۶۵۶۳۲

۳۱	به حاشیه رفتن جاذبه های خاص	۷۰	۷۸	-۸	۴۰۲۰۳۸	۴۵۲۷۵۳	-۵۰۷۱۵
۳۲	زیرساخت های گردشگری	۷۶	۸۰	-۴	۴۳۳۸۳۸	۴۵۴۹۵۲	-۲۱۱۱۴
۳۳	جهت گیری به سوی گردشگری سلامت	۸۳	۷۹	+۴	۴۷۴۸۶۰	۴۵۴۰۵۳	۲۰۸۰۷
۳۴	تورهای ویژه دره ارزنه	۷۴	۶۹	+۵	۴۲۴۶۲۰	۳۹۶۲۸۵	۲۸۳۳۵
۳۵	حضور فعال تر دفاتر گردشگری	۷۰	۷۶	-۶	۴۰۳۴۶۴	۴۳۲۹۱۹	-۲۹۴۵۶
۳۶	اماکن اقامتی متنوع	۸۱	۷۰	+۱۱	۴۶۶۶۵۴	۴۰۱۰۱۶	۶۵۶۳۸
۳۷	مجمع سازی بیشتر	۷۱	۷۷	-۶	۴۰۷۵۲۹	۴۴۱۲۲۵	-۳۳۶۹۶
۳۸	تقویت و توسعه فضاهای موجود	۷۷	۷۵	+۲	۴۴۱۷۰۳	۴۲۷۵۲۰	۱۴۱۸۳
۳۹	زیرساخت های سخت	۷۲	۷۹	-۷	۴۱۴۷۸۲	۴۵۶۵۳۴	-۴۱۷۵۳
۴۰	زیرساخت های نرم	۸۳	۸۱	+۲	۴۷۴۵۴۸	۴۶۱۹۱۳	۱۲۶۳۵
۴۱	ترابری و جا به جایی	۷۳	۷۶	-۳	۴۱۹۵۴۶	۴۳۶۲۰۳	-۱۶۶۵۸
۴۲	وسایل ارتباط جمعی	۷۰	۷۶	-۶	۴۰۱۷۸۸	۴۳۹۵۶۹	-۳۷۷۸۱
۴۳	تسهیل اقامت و ماندگاری	۸۰	۷۵	+۵	۴۵۷۸۴۰	۴۲۶۲۶۳	۳۱۵۷۷
۴۴	تبلیغات در پلتفرم های مجازی	۸۳	۸۲	+۱	۴۷۵۰۲۳	۴۶۶۲۸۶	۸۷۳۷
۴۵	تبلیغ در شبکه های رسمی	۷۵	۷۵	۰	۴۳۱۳۴۶	۴۳۱۹۲۹	-۵۸۳
	جمع	۳۴۹۶	۳۴۹۶	۰	۱۹۳۶۵۰۶۲	۱۹۳۹۵۳۴۰	۰

منبع: یافته های پژوهش

در بخش نتایج تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرها بر یکدیگر، مشخص گردید که متغیرهای تبلیغات در پلتفرم های مجازی، کافه ها، فضاهای خلاقانه و ... که از آن ها با عنوان زیرساخت های نرم یاد می شود و جهت گیری آن به سوی گردشگری سلامت می باشد، دارای بیشترین میزان تأثیرگذاری (۸۲) بوده و شرایط اقلیمی کمترین میزان تأثیرپذیری را نشان داد. پیشران اقلیم با به دست آوردن مقدار ۳۲، اثرگذارترین متغیر تعیین گردید. بعد از این شاخص، در دسترس بودن اماکن اقامتی متنوع، دارای بیشترین اثرگذاری در سیستم شناخته شد. معمولاً برای تعیین تأثیرات مثبت و شدت اثرگذاری و اثرپذیری، جهت و نحوه پخشایش متغیرها مدنظر قرار می گیرد. این وضعیت در ارتباط با پیشران های باخرز نشانگر آن است که هر مقدار در وضعیت مناسبی قرار دارند. مطابق نوع پراکنش و نحوه استقرار متغیرها، مشخص گردید که متغیرهای تبلیغات در پلتفرم های مجازی و فون گیاهی بیشترین و کمترین تأثیرگذاری غیر مستقیم را به خود اختصاص داده اند. بر این اساس، وضعیت پیشران ها به شرح جدول ۴ می باشد.

جدول ۴. وضعیت تأثیرگذاری پیشران ها بر گردشگری شهرستان باخرز

موقعیت عوامل	وضعیت	عوامل
ناحیه ۱	تأثیرگذار	اقلیم
		زیرساخت های نرم، جهت گیری به سوی گردشگری سلامت، پرسنل آموزش دیده، تبلیغات در پلتفرم های مجازی، قوانین و مقررات گردشگری، تسهیل اقامت و ماندگاری، سرسبزی و طراوات، اشتغالزایی، بیمه گردشگری، قابلیت های سیاست گذاری و مدیریتی، زیرساخت های گردشگری، حضور سرمایه گذاران، جاذبه های متنوع، امنیت، برگزاری نمایشگاه ها و همایش های دوره ای، تقویت و توسعه فضاهای موجود، هماهنگی سازمانی.
ناحیه ۲	دو وجهی	

برنامه ریزی های بلندمدت، برگزاری نمایشگاه ها و همایش های دوره ای، نزدیکی به مرز، (فارغ ناحیه ۳	تأثیرپذیر	التحصیلان حوزه گردشگری، وسایل ارتباط جمعی، به حاشیه رفتن جاذبه های خاص، مجتمع سازی بیشتر.
فون گیاهی	مستقل	
اعتبارات ملی و استانی، وجود تورگردان ها، تورهای ویژه دره ارزنه، تامین اعتماد و اطمینان	تنظیمی	گردشگران.
گردشگران.		

منبع: یافته های پژوهش

بررسی جایگاه و موقعیت قرارگیری متغیرهای مورد نظر در مدل ها و فرم های مورد استفاده، بیانگر آن است که برخی از همین عوامل منتخب، بیش از سایرین، در گردشگری شهرستان باخرز اثرگذارند. مطابق تحلیل های صورت گرفته در این بررسی، جهت گیری به سوی گردشگری سلامت، زیرساخت های نرم و تبلیغات در پلتفرم های مجازی و شبکه های اجتماعی در شمار کلیدی ترین عوامل در گردشگری حال و آینده شهرستان باخرز محسوب می شوند. مطابق گروه بندی صورت گرفته، این عوامل به ترتیب در شمار بخش های برنامه ریزی و مدیریت، خدماتی- رفاهی، زیرساختی و تبلیغات و بازاریابی جای می گیرند. مجموعه ای که جایگاه برنامه ریزی و مدیریت و نگاه ویژه دولتمردان به منطقه را خاطر نشان می سازد. البته، جاذبه های تاریخی و طبیعی موجود نیز عامل بسیار کلیدی در آینده منطقه باخرز می باشد. به خصوص اگر اکتشافات باستان شناسی در شهر مالین به عنوان تاریخی ترین شهر استان خراسان رضوی بعد از نیشابور آغاز گردد (جدول ۵).

جدول (۵). رتبه بندی و اولویت بندی نهایی عوامل تأثیرگذار

رتبه	خالص اثرگذاری	مهم ترین شاخص های تأثیرگذار بر گردشگری شهرستان باخرز	متغیرها	بعد
۱	۲۳۵	جهت گیری به سوی گردشگری سلامت	برنامه ریزی و مدیریت	۲۳۵
۲	۲۳۴	زیرساخت های نرم	زیرساختی	۲۳۴
۳	۲۳۳	تبلیغات در پلتفرم های مجازی	تبلیغات و بازاریابی	۲۳۳
۴	۲۳۰	پرسنل آموزش دیده	برنامه ریزی و مدیریت	۲۳۰
۵	۲۲۹	اماکن اقامتی متنوع	خدماتی- رفاهی	۲۲۹
۶	۲۲۶	قوانین و مقررات گردشگری	برنامه ریزی و مدیریت	۲۲۶
۷	۲۲۵	تسهیل اقامت و ماندگاری	زیرساختی	۲۲۵
۸	۲۲۳	بیمه گردشگری	اقتصادی	۲۲۳
۹	۲۲۰	سرسبزی و طراوات	محیطی	۲۲۰
۱۰	۲۲۰	مناسب بودن هزینه ها	اقتصادی	۲۲۰
۱۱	۲۲۰	حضور سرمایه گذاران	اقتصادی	۲۲۰
۱۲	۲۲۰	جاذبه های متنوع	اجتماعی- فرهنگی	۲۲۰
۱۳	۲۲۰	قابلیت های سیاست گذاری و مدیریتی	برنامه ریزی و مدیریت	۲۲۰
۱۴	۲۲۰	رقابت پذیری	برنامه ریزی و مدیریت	۲۲۰
۱۵	۲۲۰	فارغ التحصیلان مرتبط	برنامه ریزی و مدیریت	۲۲۰

به‌طور کلی ۹ پیشران کلیدی مؤثر بر آینده گردشگری شهرستان باخرز قابل تصور می‌باشد. برای آن که وضعیت این پیشران‌ها به طور دقیق‌تری مورد تجزیه و تحلیل قرارگیرد و جایگاه فروض مختلف مطرح شده در باره گردشگری معین شود، می‌توان سه حالت را در نظر گرفت. در این شرایط، یا گردشگری شهرستان باخرز با استفاده از امکانات و تاکید بر پیشران‌های اصلی، به بهترین موقعیت یعنی شرایط مطلوب (بهترین وضعیت و خوش‌بینانه‌ترین آن برای آینده گردشگری شهرستان باخرز)، قرار خواهد داشت، یا وضعیت کنونی و یا بینابین (ادامه وضع امروز) را دنبال نموده و یا اصولاً حتی از شرایط فعلی نیز به سطح پایین‌تری نزول نموده و وضعیت بحرانی (نامناسب‌ترین حالتی که ممکن است رخ دهد) به خود می‌گیرد. با توجه به نتایج جدول ۶ و مدنظر قراردادن شرایط مورد اشاره، ۲۷ وضعیت احتمالی قابل تصور است. در این مرحله و در قالب روش دلفی نقطه-نظرات کارشناسان و متخصصان حاضر در تحقیق، اخذ گردید. با اعمال این نقطه نظرات و تحلیل ضرایب کسب شده در نرم‌افزار سناریوویزارد، مجموعاً ۷۱۰ سناریو استخراج گردید. ارزیابی دقیق‌تر این سناریوها نشان داد که در بین آنها ۴ سناریو از نوع قوی و درگروه اثرگذاری بسیار بالا در سیستم، قریب به ۶۸۲ سناریو در طبقه ضعیف و بقیه یا ۲۵ سناریو نیز از نوع ناسازگار محسوب می‌شوند.

جدول (۶). وضعیت‌های احتمالی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر آینده گردشگری شهرستان باخرز

کد	وضعیت‌های محتمل	وضعیت	عوامل کلیدی تأثیرگذار در آینده گردشگری شهر باخرز
A1	معرفی قابلیت‌های اساسی شهرستان به مقامات سیاسی و مدیریتی تا در سیاستگذاری‌ها مورد توجه قرار گیرد. به طور خلاصه جهت‌گیری به سوی گردشگری سلامت	مطلوب	A: جهت‌گیری به سوی گردشگری سلامت
A2	ادامه روند وضع موجود (بی‌تحرکی مقامات ملی و محلی)	بینابین و ایستا	
A3	عدم اطلاع مقامات سیاسی و سیاستگذاران در سطح ملی و محلی از قابلیت‌های موجود و نبود برنامه‌ریزی در استفاده از این ظرفیت‌ها	بحرانی	
B1	تنوع بخشی و حمایت از زیرساخت‌های نرم و اعطای کمک‌های مالی و مشاوره‌ای صاحبان این کسب و کارها	مطلوب	B: زیرساخت‌های نرم
B2	ادامه وضع موجود و رونق اندک این زیرساخت‌ها	بینابین و ایستا	C: تبلیغات در پلتفرم‌های مجازی
B3	کاهش و افت دائمی کیفیت و کمیت در این بخش	بحرانی	
C1	حضور فعال‌تر در حوزه تبلیغات در تمامی سطوح ملی و محلی	مطلوب	
C2	ادامه شرایط نه چندان مطلوب کنونی	بینابین و ایستا	D: پرسنل آموزش دیده
C3	حذف و یا غیر فعال شدن حرکت‌های کند و لاکپشتی کنونی	بحرانی	
D1	سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دقیق و هدفمند برای بهره‌مندی از توان نیروهای متخصص محلی و جذب نخبه‌های ملی	مطلوب	
D2	اتکای صرف به همین شرایط و تاکید بر روندهای قدیمی	بینابین و ایستا	D: پرسنل آموزش دیده
D3	ناامیدی و دلسرد کردن نیروهای جوان و تحصیل کرده و جولان رانتخواران محلی و منطقه‌ای	بحرانی	

E1	نیازسنجی دقیق و هدفمند مراکز اقامتی و جذب سرمایه‌های محلی و ملی برای این منظور	مطلوب	E: اماکن اقامتی متنوع
E2	اتکای صرف به محدود امکان موجود و ادامه وضعیت فعلی	بینابین و ایستا	
E3	افت دائمی کمیت و کیفیت مراکز موجود به دلیل کاهش سرمایه گذاران	بحرانی	
F1	رعایت دقیق قوانین و مقررات موجود گردشگری و دوری از امتیاز دهی به گروهی خاص	مطلوب	F: قوانین و مقررات گردشگری
F2	ادامه روند وضع موجود	بینابین و ایستا	
F3	بکارگیری ناقص و جانب‌دارانه قوانین و مقررات	بحرانی	
G1	برنامه‌ریزی و توجه ویژه در راستای بهبود تسهیل اقامت و ماندگاری و ساخت زیرساخت‌های بیش‌تر	مطلوب	G: تسهیل اقامت و ماندگاری
G2	تداوم وضعیت فعلی	بینابین و ایستا	
G3	بی توجهی به رفع تنگناهای موجود اقامت و ماندگاری گردشگران	بحرانی	
H1	تضمین انجام تعهدات سازمان‌های بیمه‌گر	مطلوب	H: بیمه گردشگری
H2	ادامه روند وضع موجود	بینابین و ایستا	
H3	بی توجهی به بیمه گردشگران و افزایش میزان خطرات مالی و جانی آنها	بحرانی	
I1	جلوگیری از تخریب منابع و مناظر موجود و ترمیم موارد آسیب دیده	مطلوب	I: سرسبزی و طراوات
I2	ادامه روند استفاده غیر اصولی از شرایط موجود	بینابین و ایستا	
I3	تشدید بهره‌برداری‌های غیر اصولی از شرایط موجود	بحرانی	

در این مرحله سناریوهای محتمل و با سازگاری زیاد بایستی تعیین شده و موقعیت سایر سناریوها نسبت به این موارد مشخص گردد. نتایج تحلیل‌های صورت گرفته در این بخش در جدول ۷ ارائه گردیده‌است. مطابق این اطلاعات، سناریوهای محتمل و نسبتاً قوی گردشگری آتی شهرستان باخرز را می‌توان در ۴ سناریوی اصلی جای داد. چنانچه اجزای جزئی‌تر این رده‌بندی مورد توجه قرار گیرد، می‌توان مشاهده کرد که در مجموع ۳۶ وضعیت غیرقطعی قابل تشخیص است. در این رده‌بندی، گروه اول سناریوهایی را مشخص می‌کند که در وضعیت ضعیف و بحرانی قرار می‌گیرند. گروه دوم، سناریوهای بینابین و ایستا و در نهایت، سناریوهای قوی و مطلوب در قالب گروه سوم ارائه شده‌است. مطابق گروه‌بندی عرضه شده، وضعیت‌های ایستا و بینابین، بسیار بیشتر از سایر سناریوها می‌باشند. به طوری که به لحاظ عددی از مجموع ۳۶ وضعیت محتمل، بالغ بر ۱۵ وضعیت که حدود ۴۷ درصد موقعیت‌ها را به خود اختصاص می‌دهد به این سناریو تعلق دارد. بعد از این سناریو، گروه تعیین شده تحت عنوان وضعیت بینابینی، ۱۲ مورد از ۳۶ مورد را به خود اختصاص داده و حدود یک سوم از سناریوها و یا بیش از ۳۳

درصد سناریوها را در بر می‌گیرد. سایر سناریوهایی که تحت عنوان مطلوب و بحرانی طبقه‌بندی شده‌اند نیز به ترتیب ۹ و ۲۵ درصد کل سناریوهای استخراج شده را به خود اختصاص داده‌اند. مطابق این دسته‌بندی، هر نوع اقدام و پروژه‌ای که به منظور تقویت اقتصاد گردشگری این شهرستان پیشنهاد و اجرا گردد، بایستی بر روی سناریوهایی تاکید نماید که در گروه مطلوب قرار می‌گیرند. البته سایر سناریوها هم در مواردی که امکان تحقق سناریوی مورد اشاره به هر دلیل وجود نداشته باشد، بایستی به عنوان جایگزین مورد بررسی قرار گرفته و پیامدهای مثبت و منفی آنها ارزیابی شود. در واقع، با توجه به شرایط کنونی شهرستان، بایستی از هر نوع پیشنهادی، حتی با کمترین پیامد مثبت، بهره‌برداری نمود تا قابلیت‌های ایجاد شده هدر نرود.

جدول (۷). سناریوهای محتمل و با سازگاری بالا در آینده گردشگری شهرستان باخرز

سناریوی ۱	سناریوی ۲	سناریوی ۳	سناریوی ۴
جهت‌گیری به سوی گردشگری سلامت: اختلافات قومی و قبیله‌ای که مانع حضور در نهادهای سیاست‌گذاری می‌شود	جهت‌گیری به سوی گردشگری سلامت: توجه به شایسته‌سالاری در محل و ارتقا به سلسله مراتب اداری بالاتر	جهت‌گیری به سوی گردشگری سلامت: ادامه وضعیت موجود	جهت‌گیری به سوی گردشگری سلامت: زمینه‌سازی برای کسب سهمیه‌های استانی و ملی در مقامات سیاسی و سیاستگذاری
زیرساخت‌های نرم: نادیده گرفتن سهم این زیرساخت‌ها در رونق گردشگری	زیرساخت‌های نرم: برنامه ریزی و سیاستگذاری برای رونق و تنوع بخشی به آنها	زیرساخت‌های نرم: ادامه شرایط موجود و بی توجهی به این قابلیت اساسی	
تبلیغات در پلتفرم‌های مجازی: بی توجهی و عدم برنامه ریزی برای استفاده از این ظرفیت	تبلیغات در پلتفرم‌های مجازی: برنامه ریزی دقیق و هدفمند برای بهره‌برداری از این قابلیت	تبلیغات در پلتفرم‌های مجازی: ادامه وضعیت موجود و بی توجهی به فرصت‌های تبلیغی جدید	
منابع انسانی مرتبط: استفاده از نیروهای غیر متخصص و بی توجهی به نیروهای ماهر و حرفه‌ای	منابع انسانی مرتبط: حذف تدریجی نیروهای سنتی و قدیمی و بهره‌برداری از متخصصان حرفه‌ای	منابع انسانی مرتبط: ادامه وضع موجود و بی اعتنایی به نیروهای تربیت شده جدید	
اماکن اقامتی متنوع: بی توجهی به نیازهای گردشگران و کمیت و کیفیت اماکن موجود	اماکن اقامتی متنوع: نیازسنجی و ارتقای کمی و کیفی این اماکن	اماکن اقامتی متنوع: استمرار وضع موجود	اماکن اقامتی متنوع: تامین اماکنی منطبق بر توان پرداخت و نیازهای معمول گردشگران
قوانین گردشگری: بی توجهی به نواقص و کمبودهای موجود و عدم اصلاح آنها	قوانین گردشگری: اصلاح نواقص و ارتقای شرایط موجود	قوانین گردشگری: ادامه وضع موجود	
تسهیل اقامت و ماندگاری: نداشتن برنامه مدون برای ارتقای شرایط ناهنجار موجود	تسهیل اقامت و ماندگاری: برنامه ریزی دقیق و مشخص برای تامین حضور و اقامت مدت‌دار گردشگران	تسهیل اقامت و ماندگاری: ادامه وضع موجود	تسهیل اقامت و ماندگاری: برنامه حضور و اقامت مدت‌دار گردشگران
بیمه گردشگری: عدم بیمه	بیمه گردشگری: ارتقای کمی و	بیمه گردشگری: ادامه وضع موجود	

گردشگران و ایجاد هزینه های بیشتر برای آنها	کیفی شرایط برای تضمین بیمه همه گردشگران
قابلیت سرسبزی و طراوات: عدم بهره برداری با توجه به توان و قابلیت این موهبت الهی	قابلیت سرسبزی و طراوات: استفاده از حداکثر قابلیت های طبیعی و بکر منطقه

در این بخش تلاش شد تا متغیرهای موجود در هر مولفه تعیین و جایگاه آن‌ها مشخص گردد. به این منظور، مولفه اصلی و به دنبال آن متغیرها و یا زیر شاخص‌های مربوطه تشریح گردید. به عنوان مثال، در اولین مولفه یعنی جهت‌گیری به سوی گردشگری سلامت (A)، متغیر بهبود شرایط سیاست‌گذاری لازم برای استفاده هرچه بهتر از ظرفیت سیاست‌گذاری در سطح کلان به منظور استفاده از زیرساخت‌های طبیعی و انسانی جایگاه بسیار مهمی به خود اختصاص می‌دهد. در بخش زیرساخت‌های نرم (B)، ادامه وضع موجود و رونق اندک این زیرساخت‌ها (B2) و در سایر مولفه‌ها نیز به ترتیب، ادامه شرایط نه چندان مطلوب کنونی (C2)، استمرار روند وضع موجود و عدم توجه به پرسنل آموزش دیده (D2)، نیازسنجی دقیق و هدفمند مراکز اقامتی و جذب سرمایه‌های محلی و ملی برای این منظور (E1)، نداشتن برنامه‌ای دقیق برای روزآمد کردن قوانین و مقررات گردشگری و ادامه روند وضع موجود (F2)، برنامه‌ریزی و توجه ویژه در راستای بهبود تسهیل اقامت و ماندگاری و ساخت زیرساخت‌های بیش‌تر (G1)، ادامه وضع موجود در زمینه بیمه گردشگران و فراهم نساختن زمینه بیمه گردشگران و تاسیسات و تجهیزات مربوط به این حوزه (H2) و توجه اندک به ظرفیت‌های طبیعی و ادامه روند استفاده غیر اصولی از شرایط موجود در رونق گردشگری (I2)، پرتکرارترین متغیرها و شاخص‌ها محسوب می‌شوند.

مطابق شرح بیان شده، در ارتباط با گردشگری شهرستان باخرز، سه مؤلفه تبلیغات در پلتفرم‌های مجازی (C)، پرسنل آموزش دیده (D) و قوانین و مقررات گردشگری (F)، در شمار اثرگذارترین عوامل مطرح بوده و هر نوع برنامه‌ای که این مولفه‌ها را در کانون توجه نداشته‌باشد، موفقیت چندانی نخواهد داشت. البته چیدمان هر کدام از این مولفه‌ها در این بخش، متفاوت بوده و به همین دلیل، اهمیت و جایگاه کاملاً متفاوتی پیدا می‌کنند. به عنوان مثال، قوانین و مقررات گردشگری یا F که موقعیتی فراتر از سایر مولفه‌ها پیدا کرده‌است، نقش اساسی‌تری در آینده گردشگری شهرستان باخرز خواهد داشت.

اطلاعات ارائه شده در جدول ۸ بیانگر آن است که واریانت‌های I1, B1, E1, G1 و A1 به ترتیب بیش‌ترین سازگاری را در سناریوهای ارائه شده نشان می‌دهند. در واقع، فروض مورد اشاره تقریباً تمام قابلیت‌ها و برنامه‌هایی که برای بهره‌مندی از این قابلیت‌ها ضرورت دارد را مشخص می‌کند. از همین رو، بایستی قابلیت‌هایی که هم‌اکنون مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد، با دقت و وسواس بیشتری مدنظر قرار گیرد. علاوه بر آن، تسهیل‌کننده‌های این روند یعنی تبلیغات، تجهیز زیرساخت‌های اقامتی و تسهیل دسترسی، باید به طور جدی در دستورکار

قرار گیرد. چرا که تاکنون منطقه عمدتاً طرف توجه گردشگران بومی و حداکثر علاقمندانی از شهرستان‌های همجوار بوده‌اند که نیاز کمتری به اقامت شبانه داشته‌اند.

جدول (۸). مقدار پابرجایی عوامل کلیدی

ارزش سازگاری	فرض	عوامل کلیدی
۱۲	بهبود زیرساخت‌های لازم برای استفاده هرچه بهتر از ظرفیت گردشگری سلامت	آماده سازی زیر ساخت های مرتبط با گردشگری سلامت
۱۷	برنامه‌ریزی یکپارچه برای ایجاد تنوع در زیرساخت‌های نرم	زیرساخت‌های نرم
۷	استفاده از ظرفیت پلتفرم‌های مجازی و شبکه‌های ملی و محلی به منظور معرفی قابلیت‌های ویژه شهرستان	تبلیغات در پلتفرم‌های مختلف
۱۰	برنامه‌ریزی ساختاری در حوزه منابع انسانی مرتبط و بومی و تشویق و ترغیب این نیروها برای فعالیت در منطقه	منابع انسانی متخصص و حرفه‌ای
۱۶	نیازسنجی گردشگردان اصلی و تامین اماکن اقامتی متنوع برای گروه‌هایی با سطوح درآمدی و سلیقه‌های مختلف	تامین اماکن اقامتی متنوع
۲	بهبود قوانین و مقررات گردشگری	قوانین گردشگری
۱۴	تسهیل اقامت و ماندگاری و افزایش امکانات و خدمات گردشگری	بهبود زیرساخت‌ها
۴	استفاده از ظرفیت‌های گوناگون بیمه گردشگری برای پیشگیری از هزینه‌های احتمالی برای گردشگران	بیمه گردشگری
۲۰	توجه به پتانسیل‌های طبیعی شهرستان و استفاده از ظرفیت آن برای رونق گردشگری	پتانسیل‌های طبیعی

با مدنظر قراردادن شرایط توصیف شده تاکنون، می‌توان در مجموع چهار سناریوی قابل پذیرش را برای توسعه گردشگری شهرستان مدنظر قرار داد. مطابق ارزش‌گذاری انجام شده توسط مشارکت‌کنندگان در تحقیق، این گروه از سناریوها را می‌توان در سه طبقه کاملاً مجزا قرار داد. مطابق این گروه‌بندی، گروه اول، سناریوی ۲ را در خود جای داده است که در شمار سناریوهای بسیار مطلوب قلمداد می‌شود. گروه دوم در برگیرنده دو سناریوی ۳ و ۴ بوده و نشانگر ادامه وضع موجود هستند و حالت بینابین و نسبی را مشخص می‌سازند. این وضعیت، رفت‌آمدی بین شرایط بحرانی و تا حدودی مطلوب را ارائه می‌دهد. گروه سوم که صرفاً سناریوی شماره ۱ را در خود دارد، وضعیت نامطلوب و در واقع در مرز بحران و حتی بحران را نشان می‌دهد. اگر برای تغییر این روند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری لازم به انجام نرسد، بنیان‌های گردشگری منطقه به طور کلی نابود خواهد شد.

برای آن که تصویری دقیق‌تر از آینده به دست آید، باید توجه نمود که مجموعه‌های تفرجگاهی شهرستان باخرز نه تنها از معروفیت منطقه‌ای برخوردارند، بلکه برخی از آنها در شمار آثار و جاذبه‌های ملی و استانی قرار می‌گیرند. به لحاظ منطقه‌ای دره ارزنه، قلعه اسکندرآباد، رخنمون‌های ویژه و استثنائی در سلسله جبال شمالی و جنوبی و همچنین زیارتگاه‌های مهم و اساسی واقع در شهرستان، هر ساله زائران و مسافرانی از اقصی نقاط ایران دارند. حتی گروهی از گردشگران کشورهای همسایه چه به لحاظ درمانی و چه به منظور تفریح و استراحت این

منطقه را انتخاب می‌کنند. خوشبختانه ورود و خروج برخی از این مسافران در مجموعه‌هایی چون پیرشبیجه، آرامگاه شیخ عبدالله و معدودی از مجموعه‌های تفریحی و زیارتی ثبت و ضبط می‌شود. همین آمار، نشان می‌دهد که ورودی مسافران در سال‌های اخیر به شکل قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته‌است. البته که بسیاری از آثار تاریخی این شهرستان هنوز به طور دقیق معرفی نشده‌اند. به عنوان مثال، بقایای شهر تاریخی مالین تاکنون مورد توجه باستان‌شناسان قرار نگرفته و هیچ نوع طرحی برای شناخت زوایای تاریک و پنهان آن به عمل نیامده‌است. این در حالی است که این شهر در زمان قدیم، چهارمین شهر مهم خراسان بزرگ بعد از شهرهای هرات، نیشابور و مرو به حساب می‌آمده‌است. براین اساس، اگر سناریوی مورد اشاره به طور کامل تحقق پیدا نماید، تحولی عظیم در گردشگری منطقه حادث خواهد شد. البته که اجرایی شدن راهبردهای مطرح شده در این سناریو، نیازمند فراهم آمدن زیرساخت‌های متعددی است که با توجه به شرایط حاکم بر منطقه، اگر نگوییم غیرممکن حداقل بسیار مشکل است.

دومین مجموعه از سناریوهای مطرح در ارتباط با شهرستان باخرز، آنهایی است که در شمار سناریوهای بینابینی و ایستا قرار می‌گیرند. سناریوهای مورد اشاره در بهترین حالت امکان بسیار اندکی برای پیشرفت منطقه فراهم نموده و در بدترین حالت رکود و حتی پسرفت گردشگری را در پی خواهد داشت. در این گروه، سناریوهای ۳ و ۴ قرار دارند. در این مجموعه سناریوی ۴ زمانی محقق خواهد شد که برخی از زیرساخت‌ها از جمله دسترسی، توسعه و تجهیز امکان اقامتی متناسب با شرایط مسافران و ... فراهم آید. این سناریو نسبت به سناریوی شماره ۳ وضعیت بهتری را نوید داده، اما همان‌طور که بیان شد، ضرورت‌ها و زیرساخت‌های خاصی را طلب می‌کند که در شرایط کنونی آماده‌سازی و تامین آنها به دشواری ممکن خواهد بود. مگر این که یا مسئولین گردشگری استان و کشور تغییر رویه دهند و یا نمایندگان منطقه در این حوزه، حضور پررنگ‌تری در سطوح بالای سیاستگذاری به دست آورند. شاید در این صورت بتوان به ظرفیت عظیم گردشگری سلامت و امکان درآمدزایی آن با توجه به شرایط ویژه منطقه نسبت به شهرستان‌های پیرامون برای جذب گردشگر از کشورهای همسایه و گردشگران بومی از اقصی نقاط کشور بیشتر توجه و تاکید کرد. اما همان‌طور که قبل از این بیان شد، در شرایط فعلی چون برنامه‌ریزی جامعی در زمینه گردشگری به عمل نمی‌آید، زیرساخت‌ها ایستا و راکد به نظر می‌رسند. از همین رو نه تنها به کمیت و کیفیت زیرساخت‌های نرم توجه نشده، بلکه توزیع آنها هیچ تناسبی با جاذبه‌های موجود ندارد. به عنوان نمونه، یکی از جاذبه‌های اصلی منطقه، دره‌های سرسبز و آبشارهای فراوان آن است، اما دسترسی و اقامت در این مجموعه‌ها مشکل و بعضاً غیرممکن است. حتی در مواردی که امکانات و زیرساخت‌هایی در این ارتباط فراهم شده، جوابگوی خیل عظیم مسافران و گردشگران نبوده و گاهی با بی‌تدبیری و جزماندیشی گروهی خاص، تلاش می‌شود احساس امنیت گردشگران کاهش پیدا نماید.

سومین گروه از سناریوهای مطرح شده در ارتباط با توسعه گردشگری باخرز، از نوع بحرانی و غیرمطلوب می‌باشند. در این بررسی، تنها یکی از این سناریوها معرفی شده و وضعیتی را نشان می‌دهد که روندهای بحرانی حادث شده و شرایط حتی از وضعیت کنونی نیز بدتر خواهد شد. در این سناریو نه تنها از ظرفیت‌های موجود در

حد طبیعی بهره‌برداری نمی‌شود، بلکه قابلیت‌های بالقوه و بالفعل نیز بلااستفاده مانده و به همین دلیل، گاهی برای همیشه از دایره توجه خارج خواهند شد. به عنوان نمونه هم اکنون تلاش‌های زیادی برای توسعه و رونق بخشی بهداشت و درمان به انجام رسیده است که طبق اعلام برخی از فارغ‌التحصیلان دانشکده علوم پزشکی مشهد، بسیاری از پزشکان جوان برای گذراندن طرح خود، شهرستان باخرز را انتخاب می‌کنند و حتی رقابت شدیدی بین آنها مطرح است. اما اگر سناریوی مورد اشاره اجرایی شود، تمامی تلاش‌های صورت گرفته در این بخش به هدر رفته و ظرفیت گردشگری بهداشتی بلااستفاده خواهد ماند. بدون شک در این شرایط در زمینه شناخت ظرفیت‌های شهرستان فعلیتی صورت نگرفته و اطلاع رسانی هم نمی‌شود و عملاً تمامی برنامه‌های جلب و جذب گردشگران به فراموشی سپرده می‌شود. مجموعه روندهایی که در نهایت بی‌توجهی به علایق و نیازهای گوناگون گردشگران در زمینه تسهیل اقامت و ماندگاری را در پی داشته و زیرساخت‌های موجود رو به نابودی خواهد گذاشت.

بحث

مطابق یافته‌های این بررسی رسانه‌ها، زیرساخت‌ها و قابلیت‌های طبیعی منطقه، نقش غیرقابل انکاری در توسعه گردشگری آن دارد. این یافته توسط نظم‌فر و علی‌بخشی (۱۴۰۰) نیز مورد تأکید قرار گرفته و به نوعی با نتایج این بررسی هماهنگ می‌باشد. همان‌طور که بیان شد، یکی از قابلیت‌های اساسی باخرز نسبت به مناطق پیرامونی، آن است که شرایط آب و هوایی در این پهنه بسیار مناسب‌تر از شهرستان‌های اطراف (خواف، تایباد و تربت جام) می‌باشد و همین امر باعث شده است که بازدیدکنندگان بسیاری از این مناطق به باخرز مراجعه نمایند. به همین دلیل، شرایط آب و هوایی و اقلیم، یکی از پیشران‌های گردشگری این شهرستان معرفی گردید. این یافته با نتایج رحیمی و همکاران (۱۴۰۱) که شرایط آب‌وهوایی و اقلیم را در شمار موثرترین عوامل گردشگری اعلام کرده‌اند، هماهنگ می‌باشد.

یکی از یافته‌های مطالعه حاضر آن بود که حضور و بهره‌برداری از پرسنل آموزش دیده و حرفه‌ای می‌تواند وضعیت گردشگری باخرز را متحول نماید. یافته‌ای که با نتایج شریفی‌نیا (۱۳۹۹)، هماهنگ و همراستا به نظر می‌رسد. قهرمانی‌فرد و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند که تبلیغات برای معرفی جاذبه‌های گردشگری در رسانه‌های ملی، منطقه‌ای و محلی و حتی شبکه‌های مجازی، نقش غیرقابل انکاری بر رونق و توسعه گردشگری هر منطقه دارد. این ادعا در تحقیق کنونی نیز مورد تأیید قرار گرفت. به خصوص این شرایط برای شهرستان باخرز که تاکنون فعالیت چندانی برای معرفی قابلیت‌های آن به انجام نرسیده است، بسیار حیاتی به نظر می‌رسد. از یافته‌های دیگر این مطالعه آن بود که رسانه‌ها و تورهای گردشگری در رونق هرچه بهتر گردشگری منطقه باخرز بسیار با اهمیت می‌باشد. این یافته‌ها در مطالعه یغفوری و همکاران (۱۳۹۹) هم به اثبات رسیده است.

نتایج

به طور کلی، نتایج به دست آمده از نرم‌افزار سناریوویزارد نشان داد که مجموعاً، ۷۱۱ سناریو برای گردشگری این منطقه قابل تصور است که از این تعداد ۴ سناریو قوی، ۶۸۲ سناریو ضعیف و ۲۵ سناریو نیز ناسازگار بودند. سناریوهای قوی و محتمل آینده گردشگری شهرستان باخرز شامل ۴ سناریو بود که جمعاً ۳۵ وضعیت احتمالی را

در برمی گرفت. از مجموع این ۳۵ وضعیت احتمالی، ۱۵ وضعیت دارای شرایط بینابین و بقیه دارای وضعیت مطلوب و سپس بحرانی بودند. یافته‌های این بررسی نشانگر آن است که چون تحولات قابل ملاحظه‌ای در شرایط کنونی قابل تصور نیست، استمرار شرایط ایستا محتمل‌ترین شرایط برای این شهرستان تلقی می‌شود. چرا که نه تنها شرایط وقوع وضعیت مطلوب فراهم نشده، بلکه برخی از اقدامات در حال وقوع، موانعی را برای چنین شرایطی ایجاد نموده‌است. در واقع، ادامه وضعیت موجود و ایستایی شرایط گردشگری در این شهرستان ابتدا به کاهش زیرساخت‌های موجود منجر شده و در مرتبه بعد نبود انگیزه کافی برای سرمایه‌گذاری جدید در این حوزه، کاهش بیشتر گردشگران را در پی آورده و حلقه‌ای بسته از موانع و مشکلات را ایجاد خواهد کرد. این در حالی است که چنانچه سناریوی دوم مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد، بهترین شرایط برای توسعه و رونق گردشگری در این شهرستان فراهم خواهد شد. مطابق یافته‌های به دست آمده، دو سناریوی دیگر (۳ و ۴) حالت بینابینی داشته و در بهترین حالت شرایط موجود را حفظ کرده و نمی‌تواند تحول قابل ملاحظه‌ای را باعث شود. گرچه در مقایسه دو سناریوی مورد اشاره، سناریوی ۴ وضعیت مطلوب‌تری را عرضه می‌کند و می‌تواند برخی از ابعاد گردشگری منطقه را به سوی افق مطلوب هدایت نماید. اما سناریوی ۳، هیچ امید پیشرفتی را ایجاد نمی‌کند. البته بدترین شرایط مربوط به سناریوی شماره ۱ می‌باشد که بیانگر شرایط بحرانی است. در واقع، تمام تلاش بازیگران صنعت گردشگری منطقه بایستی بر جلوگیری از وقوع چنین سناریویی باشد. چرا که هم‌اکنون گردشگری در شهرستان باخرز وضعیت متعادلی نداشته و نمی‌تواند منافع چندانی فراهم آورد. عوامل و زمینه‌های متعددی برای این شرایط قابل تصور است. شاید یکی از مهمترین آنها فقدان برنامه‌ریزی جامع در این زمینه باشد. این شرایط در درجه اول، به نبود مدیران، کارشناسان و کارمندان متخصص و حرفه‌ای در سطح محل مربوط است. اما اصلی‌ترین عامل به فقدان نماینده واقعی و اثرگذار در سطوح سیاست‌گذاری ملی و منطقه‌ای بر می‌گردد. جایگاه و اهمیت این عامل زمانی مشخص خواهد شد که بدانیم، واحدهای جغرافیایی و فضایی، مجموعه‌های قابل انعطافی هستند که بر اساس عملکردهای نظام سیاسی و بازی‌های قدرت، وسعت پیدا کرده و یا تحلیل می‌روند (برنر، ۲۰۰۱). بنابراین، اگر پهنه‌ای جغرافیایی نماینده‌ای در سطوح بالای سیاست‌گذاری نداشته‌باشد، بدون شک نمی‌تواند در حد و اندازه واقعی خود به رشد و توسعه دست پیدا نماید. در واقع، اثرساختار قدرت در توسعه به‌طور کل و رونق گردشگری به‌طور خاص، از زمانی اهمیت و اولویت پیدا نمود که فرایند جهانی شدن، جوامع محلی را به شدت تحت تاثیر قرار داد و مقوله مقاومت اجتماعی مطرح گردید. این نگرش، در حوزه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، به خصوص پیکربندی مجدد سرزمین و ساماندهی فضای جغرافیایی بیش از سایر قلمروها بوده‌است (گلن، ۲۰۰۳؛ لی و وو، ۲۰۱۲؛ شن، ۲۰۰۷). به عنوان نمونه، مطالعاتی که در حوزه اجتماعی به انجام رسیده‌است، تاکید خود را عمدتاً بر شیوه تعیین راهبردها و سیاست‌گذاری‌ها در سطوح مختلف حاکمیت قرار داده و به عناصر فضایی توجه چندانی نداشته‌اند. زیرا در برنامه‌ریزی اجتماعی، آنچه منابع را به حداکثر رسانده و

1. Brenner
2. Li & Wu
3. Shen

دسترسی به منافع حاصل از توسعه را ممکن می‌سازد، داشتن نماینده در سطوح مختلف قدرت می‌باشد (اسمیت؛ ۱۹۹۵؛ ۱۹۹۲). اما در برخی از قلمروها و از جمله گردشگری، هر دو بعد فضایی و جغرافیایی مطرح می‌باشد. دلیل اصلی این امر آن است که این حوزه ذینفعان متعددی را در بر گرفته و هر یک از آنها به سطوح متفاوتی از قدرت دسترسی دارند.

منابع

- جوان، فرهاد؛ حجت شمامی، سیروس؛ سیفی‌زاده، محمد. (۱۴۰۰). واکاوی پیشران‌های مؤثر بر توسعه گردشگری کلانشهر رشت مبتنی بر رویکرد آینده پژوهی. پژوهش‌های برنامه و توسعه، ۲(۶)، ۱۸۶-۱۸۱.
- <https://doi.org/10.22034/pbr.2021.138467>
- حقی، محمدرضا و حیدرزاده، احسان. (۱۴۰۱). عوامل پیشران در تحقق گردشگری پایدار شهری با رویکرد اکوتوریسم (نمونه موردی: شهر خوانسار). گردشگری و توسعه، ۱۱(۲)، ۳۶-۱۹.
- https://www.itsairanj.ir/article_141564.html
- حکمت‌نیا، حسن. (۱۳۹۹). ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر مینو. فصلنامه گردشگری شهری، ۷(۲)، ۸۴-۷۱.
- رحیمی، محمد؛ هنری، فاطمه؛ رومیانی، احمد. (۱۴۰۱). برنامه‌ریزی و آینده‌نگاری توسعه پایدار گردشگری استان خوزستان. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲(۴۵)، ۶۶-۵۱.
- <https://doi.org/10.22059/jut.2020.284076.675>
- رسال‌ور، ناصر؛ پناهی، علی؛ ولی‌زاده، رضا. (۱۴۰۰). ارزیابی پیشران‌های تأثیرگذار بر تحقق مدیریت سیستمی گردشگری با تأکید بر رویکرد حکمروایی خوب (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). فصلنامه گردشگری شهری، ۸(۳)، ۳۲-۱۷.
- <https://doi.org/10.22059/jut.2021.303403.803>
- شریفی‌نیا، زهرا. (۱۳۹۹). عوامل کلیدی مؤثر در توسعه پایدار گردشگری روستایی در استان مازندران با رویکرد سناریو مینا. جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۸(۱)، ۳۰۴-۲۸۱.
- <https://doi.org/10.22067/geography.v18i1.85282>
- شکری غفاری، الهام؛ سلیمانی، علیرضا؛ عزت‌پناه، بختیار. (۱۴۰۱). برنامه‌ریزی شهرهای هوشمند با تأکید بر رویکرد سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر ارومیه). جغرافیا و توسعه، ۲۰(۶۷)، ۲۸-۵۲.
- <https://doi.org/10.22111/j10.22111.2022.6924>
- شماعی، علی؛ فصیحی، حبیب‌اله؛ نسب، مهسا. (۱۴۰۲). شناسایی عوامل پیشران‌ها در بازآفرینی و توسعه گردشگری محله تجریش، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۳(۶۸)، ۷۹-۶۱.
- <https://jgs.khu.ac.ir/article-1-3428-en.pdf>
- صابری‌فر، رستم. (۱۴۰۳). بررسی رابطه گردشگری، کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و مدیریت شهری، نمونه موردی شهر مشهد، آمایش فضا و ژئوماتیک، ۲۸(۲)، ۱۲۶-۱۵۱.
- <http://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-76181-fa.html>
- صابری‌فر، رستم. (۱۳۸۴). جغرافیای تاریخی باخرز و تایباد. چاپ اول. انتشارات نورعلم، همدان.
- عطریان، فروغ؛ عظیمی، نورالدین؛ زالی، نادر. (۱۳۹۴). آینده‌نگاری راهبردی و سیاست‌گذاری توسعه گردشگری منطقه‌ای با رویکرد سناریونویسی (نمونه موردی، استان همدان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر دانشگاه گیلان.

- علی اکبری، اسماعیل؛ پوراحمد، احمد؛ جلال آبادی، لیلا. (۱۳۹۷). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی. فصلنامه گردشگری و توسعه، ۱۷(۱)، ۱۷۸-۱۵۶. <https://www.sid.ir/paper/227713/fa>
- عنابستانی، علی اکبر؛ بهادری‌امجز، فرخ‌لقا؛ توکلی‌نیا، جمیله. (۱۴۰۲). تبیین سناریوهای اثرگذاری رهیافت رشد هوشمند بر پایداری سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان جیرفت). جغرافیا و توسعه، ۲۱(۷۱)، ۶۵-۳۳.
- فتحی‌زاده، فرح؛ عزیزپور، فرهاد و صنعتی شرقی، نادر. (۱۳۹۸). پیشران‌های کلیدی مؤثر در توسعه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستای هدف گردشگری دیزباد علیا). مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۷(۲)، ۱۴۶-۱۲۳.
- فرجی، امین، نعمت‌پور، محمد؛ امید، عشریه. (۱۳۹۶). تحلیل سیستمی اثرات مثبت و منفی توسعه گردشگری ایران. مطالعات اجتماعی گردشگری، ۵(۹)، ۱۸۹-۱۵۱. <https://www.sid.ir/paper/259337/fa>
- قدمی، مصطفی. (۱۳۸۶). مدل‌سازی توسعه شهری و گردشگری در چارچوب پایداری، نمونه مورد مطالعه شهر کلاردشت. رساله دکتری دانشگاه تهران.
- قهرمانی‌فرد، حسین؛ حسین‌زاده دلیر، کریم؛ موسوی، میرسعید. (۱۴۰۰). شناخت و ارزیابی پیشران‌های حیاتی مؤثر بر آینده توسعه گردشگری (مطالعه موردی: گردشگری تبریز). فصلنامه گردشگری شهری، ۸(۱)، ۸۲-۶۷.
- کلانتری، محسن؛ ملک، مرضیه. (۱۳۹۳). تحلیل فضایی و سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری و زیرساخت ارتباطی و شبکه راه در مناطق کویری ایران، مطالعه موردی شهرستان خور و بیابانک. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۵(۱۷)، ۵۳-۱۷. https://jargs.hsu.ac.ir/article_161367.html
- نظم‌فر، حسین؛ علی‌بخشی، آمنه. (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی برنامه‌ریزی توسعه گردشگری (نمونه موردی: استان اردبیل). تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۱(۶۳)، ۷۹-۵۹. <https://jgs.khu.ac.ir/article-1-3236-fa.html>
- نقیبی، هادی؛ شری‌زاده، عادل. (۱۴۰۲). کاربست آینده‌پژوهی در توسعه گردشگری شهری به روش تحلیل ساختاری و سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر خوی). نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۳(۷۰)، ۲۱۷-۱۹۵. <http://dx.doi.org/10.61186/jgs.23.70.195>
- یغفوری، حسین؛ حسینی، سید علی و حسینی، سیده مریم. (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد). فصلنامه گردشگری شهری، ۷(۱)، ۱۲۷-۱۰۷. <https://doi.org/10.22059/jut.2020.279237.632>
- Ratcliffe, J., & Krawczyk, E. (2011). Imagineering city futures: The use of prospective through scenarios in urban planning. *Futures*, 43(7), 642-653. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2011.05.005>
- Glenn, J.C. (2003), "Introduction to the futures research methods series", in Glenn, J.C. and Gordon, T.J. (Eds), *Futures Research Methodology V2.0*, United Nations University, Millennium-Project. http://forlearn.jrc.ec.europa.eu/guide/A2_references/frm.htm
- Brenner, N. (2001). The limits to scale? Methodological reflections on scalar structuration. *Progress in Human Geography*, 25(4), 591-614. <http://dx.doi.org/10.1191/030913201682688959>
- Li, Y., & Wu, F. (2012). The transformation of regional governance in China: The rescaling of statehood. *Progress in Planning*, 78(2), 55-99.
- Shen, J. (2007). Scale, state and the city: Urban transformation in post-reform China. *Habitat International*, 31(3-4), 303-316. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2007.04.001>
- Smith, N. (1992). Contours of a spatialized politics: Homeless vehicles and the production of geographical scale. *Social Text*, 33, 55-81. <https://www.jstor.org/stable/466434>

- Apodaca, P. (2001), Calidad y evaluación de la educación superior: situación actual y prospectiva (Quality and evaluation of higher education: current and prospective situation), *Revista de Investigación Educativa*, 19(2), 367-82.
- Georghiou, L., Cassingena, J., Keenen, M., Miles, I. and Popper, R. (2012). Manual de prospectiva tecnológica. Conceptos y práctica (Technological Prospective Manual. Concepts and Practice). Flacso México. www.flacso.edu.mx/publicaciones/novedades/Manual-de-prospectiva-tecnologica
- Inayatullah, S. (2013). Futures studies: theories and methods. in Jonquiere, F.G. (Ed.), *There's a Future: Visions for a Better World*, BBVA, Madrid, pp. 36-66.
- Kreibich, R., Oertel, B. and Wolk, M. (2012), "Futures studies and future-oriented technology analysis principles", *Methodology and Research Questions*, HIIG Discussion Paper Series No. 2012-05. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2094215>
- Nematpour, M., & Faraji, A. (2019). Structural analysis of the tourism impacts in the form of future study in developing countries (case study: Iran). *Journal of Tourism Futures*, 5(3), 259-282. <http://dx.doi.org/10.1108/JTF-05-2018-0028>
- Beni, M.C. (2001). *Análise Estrutural do Turismo*. 4th ed. Senac, São Paulo.
- Scott, D., Simpson, C.M., & Sim, R. (2012). The vulnerability of Caribbean coastal tourism to scenarios of climate change related sea level rise. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(6), 883-898. <https://doi.org/10.1080/09669582.2012.699063>
- Schwaninger, M. (1989). *Trends in Leisure and tourism for 2000 – 2010*. Prentice Hall, London.
- Yeoman, I. (2012). *2050 – Tomorrow's tourism*. Channel View Publications, Bristol.
- Pearce, P.L., & Zare, S. (2017). The orchestra model as the basis for teaching tourism experience design. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 30, 55-64. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2017.01.004>